

Квартальне опитування підприємств

№2 (4)
Червень 2003

- Менеджери не очікують суттєвих змін становища їхнього бізнесу протягом наступних 6 місяців.
- Керівники підприємств оптимістичні щодо збільшення виробництва в II-му кварталі 2003 року.
- Оцінка менеджерами показників якості регуляторного середовища залишається низькою.
- Кредити знову стали менш привабливими та доступними для підприємств.
- Недостатній попит, податковий тиск та регуляторне середовище — головні перешкоди зростанню виробництва.
- Очікується покращання фінансового стану підприємств.
- Індекси очікуваних змін цін продажу та цін сировини і матеріалів на II-й квартал 2003 року зменшилися.

Панель з 300 підприємств обробної промисловості використовується для моніторингу оцінок та очікувань керівників підприємств щодо змін ділового середовища загалом та показників роботи підприємств.

У цьому числі представлені результати опитування квітня/травня 2003 року

Показник: Q1'03 vs Q4'02

Очікування: Q2'03 vs Q1'02

Діловий клімат: оцінка для Трав. 03, очікування – на 6 місяців

ЗАГАЛЬНІ ПОКАЗНИКИ

Діловий клімат

Значення обох показників ділового клімату залишаються без суттєвих змін. Так, *індекс поточної ситуації* має таке ж значення, як минулого кварталу (-0,34), а значення *індексу ділових очікувань* майже не змінилося (-0,08 в травні, -0,06 в лютому). Проте структура *індексу ділових очікувань* змінилася. Так, відбулося скорочення, як частки керівників підприємств з негативними очікуваннями, так, і частки менеджерів з позитивними очікуваннями (відповідно з 28,1% до 21,1% та з 20,3% до 11,3%). Разом із цим, частка респондентів, що не очікують змін ділового клімату, зросла з 51,3% до 67,7%.

Цю тенденцію було зафіксовано для усіх галузей промисловості, усіх груп підприємств за розмірами та формами власності за виключенням підприємств, де працює від 501 до 1000 осіб. Ділові очікування таких підприємств є оптимістичними (відповідний індекс дорівнює 0,17).

Регуляторний клімат

В I-му кварталі кількість менеджерів, що вважають регуляторний клімат суттєвою перешкодою розвитку бізнесу, продовжувала збільшуватися (40,4% до 38,8% в IV-му кварталі). Це сталося, головним чином, через зростання одного з трьох компонентів цього показника, а саме високого регуляторного тиску (з 23,7% в IV-му кварталі 2002 до 27,2% в I-му кварталі 2003 року). Інші два компоненти (корупція та стабільність/нестабільність економічного законодавства) залишилися без суттєвих змін. (див. Перешкоди зростання виробництва).

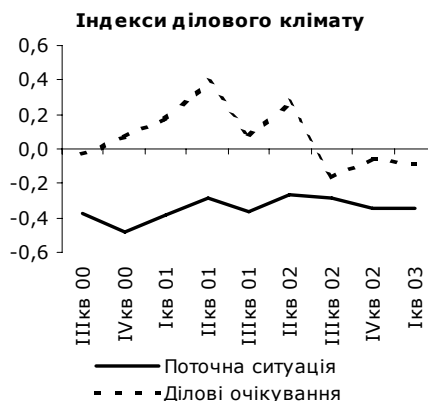
Клімат на ринку запозичень

В I-му кварталі частка підприємств, для яких отримання кредитів є прийнятним, скоротилась (хоча, для короткотермінових запозичень, зафіксоване зменшення є практично не суттєвим). Одночасно, менеджери відмічають, що готовність банків надавати, і коротко-, і довготермінові кредити також зменшилась.

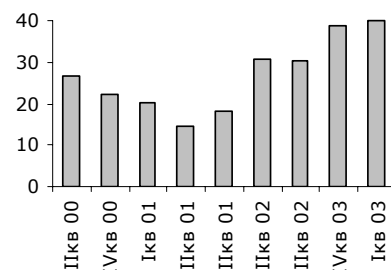
Важливо зазначити, що в обох випадках різниця між показником прийнятності кредитів та показником готовності банків надавати кредити є значною і свідчить про все ще високу загальну вартість цих ресурсів для підприємств.

ВИРОБНИЧІ ПОКАЗНИКИ

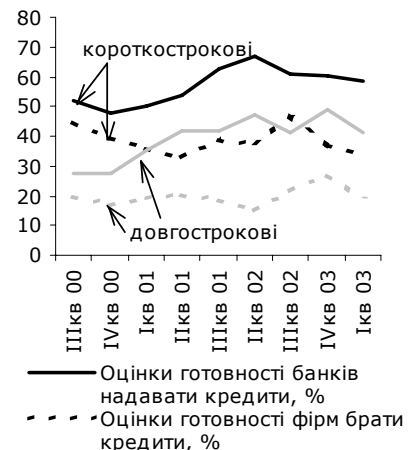
В I-му кварталі частка підприємств, на яких виробництво скоротилось, була більшою, ніж частка підприємств, де виробництво збільшилось. *Індекс виробництва* дорівнює -0,15. Це зафіксовано для усіх галузей промисловості за виключенням харчової промисловості. Окрім того, існує різниця між

Несприятливий регуляторний клімат, % підприємств

Клімат на ринку запозичень

підприємствами різних форм власності: значення *індексу виробництва* для приватних фірм суттєво більше, ніж для державних підприємств (відповідно, -0,05 та -0,21).

Після трьох кварталів безперервного погіршення виробничих очікувань керівників підприємств, в травні менеджери стали більш оптимістичними. Суттєво зросла частка підприємств з позитивними очікуваннями, тоді як частка фірм з негативними очікуваннями скоротилася. Так, 2/3 опитаних збираються збільшити виробництво і лише 1/10 респондентів очікує, що виробництво скоротиться. *Індекс очікуваних змін* на II-й квартал 2003 року дорівнює 0,48. Це найвище значення з осені 2000 року!

Різке зростання *індексу очікуваних змін* зафіксоване для всіх галузей. Найнижче значення спостерігається в поліграфічній промисловості (0,04). В той же час, воно є різним для підприємств з різною кількістю працюючих. Так, найбільш оптимістичними є виробничі плани підприємств з кількістю більше, ніж 1000 працюючих (значення індексу 0,70). Виробничі очікування державних та приватизованих підприємств суттєво не відрізняються, а от очікування приватних підприємств є суттєво кращими.

Попит, реалізація, нові замовлення

Після скорочення в IV-му кварталі 2002 року, *індекс нових замовлень* для I-го кварталу 2003 року суттєво не змінився і залишався досить низьким (0,03). Проте оцінка керівниками обсягу нових замовлень є більш оптимістичною. Так, 36,7% з них вважають, що обсяг нових замовлень був достатнім, хоча 60,3% думають, що він все ж був низьким. Але відповідні дані для IV-го кварталу були гіршими.

В II-му кварталі менеджери очікують на зростання попиту. *Індекс очікуваних змін нових замовлень* дорівнює 0,29, що свідчить про сезонне поживлення ділової активності.

Перешкоди зростанню виробництва¹.

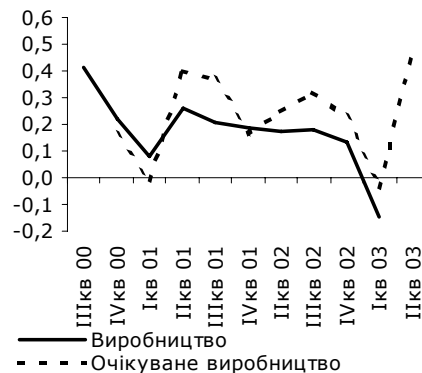
Низький попит, податковий тиск та несприятливий регуляторний клімат залишаються трьома найчастіше згадуваними перешкодами виробництву, хоча частота згадування перших двох перешкод є меншою, ніж в IV-му кварталі 2002 року. Загалом, для 9 з 13 можливих перешкод частка підприємств, які вказують на ці перешкоди, скоротилась. Це вказує на певне покращання ділового клімату, хоча прямі оцінки менеджерами ділового клімату залишилися без змін (див. Діловий клімат). В той же час, частота згадувань показників "брак кваліфікованих працівників", "брак сировини" та "несприятливий регуляторний клімат" зросли. Останнє демонструє, що регуляторний клімат, як частина загального ділового клімату, продовжує бути важливою перешкодою розвитку бізнесу.

Завантаження виробничих потужностей

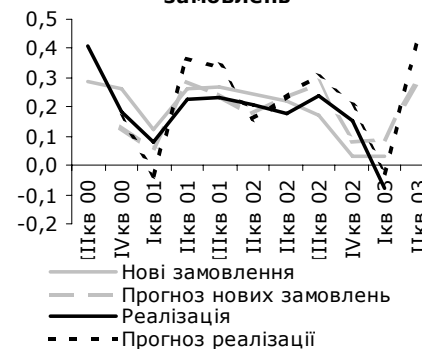
Як звичайно, динаміка *індексу завантаження виробничих потужностей* та *індексу очікуваних змін завантаження виробничих потужностей* майже співпадають з динамікою *індексів виробництва* та *очікуваних змін виробництва* (див. вище). Частка підприємств, де забагато виробничих потужностей становить 49,1%.

¹ З жовтня 2002 року змінено методологію підрахунку рейтингу показника "несприятливий регуляторний клімат". Замість однієї загальної категорії "несприятливе регуляторне середовище" використовуються три фактори, а саме (1) високий регуляторний тиск, (2) часті зміни в законодавстві, та (3) корупція. Таким чином, загальний показник "несприятливий регуляторний клімат", відображає частку респондентів, які вибрали принаймні один з перерахованих вище факторів.

Індекси виробництва

Індекси реалізації та нових замовлень

Перешкоди зростання виробництва

	Q3 02	Q4 02	Q1 03	Q1'03 до Q4'02
Низький попит	59,9	71,8	61,3	-10,5
Податковий тиск	59,9	71,5	58,9	-12,6
Несприятливий регуляторний клімат	30,5	38,8	40,4	+1,6
Високий регуляторний тиск	17,4	23,7	27,2	+1,6
Зміни в законодавстві	9,4	13,1	12,5	-0,6
Корупція	7,7	8,2	7,3	-0,9
Високий конкурентний тиск	26,8	38,1	35,9	-2,2
Високі ставки кредитів	26,5	37,8	27,9	-9,9
Відсталі технології	20,9	26,8	18,5	-8,3
Брак сировини	17,8	24,7	26,1	+1,4
Проблеми ліквідності	9,4	17,5	10,1	-7,4
Доступ до кредитів	10,1	15,1	10,1	-5,0
Брак кваліфікованих працівників	14,3	13,7	16,4	+2,7
Нестабільна політична ситуація	12,2	11,7	11,1	-0,6
Проблеми з енергопостач.	5,2	5,8	5,9	+0,1
Брак виробничих потужностей	3,5	4,8	3,1	-1,7

Запаси

Підприємства усіх галузей, які представлені в дослідженні, повідомили про скорочення запасів сировини та матеріалів (значення *індексу* $-0,30$). Найнижче значення індексу зафіксовано в харчовій промисловості ($-0,42$). В той же час, частка керівників, які оцінюють наявні запаси як достатні, скоротилась з 66,8% в лютому до 50,9% в травні. Близько 2/3 респондентів не планують суттєвих змін запасів сировини в II-му кварталі. Значення відповідного індексу становить $-0,12$.

В I-му кварталі 2003 року запаси готової продукції також продовжували скорочуватися, що відображається від'ємним значенням відповідного індексу ($-0,23$). *Індекс очікуваних змін запасів готової продукції* знову є меншим, ніж минулого кварталу і дорівнює $-0,29$.

Зайнятість

Разом із позитивними виробничими очікуваннями, обнадійливі тенденції зафіксовано й в сфері зайнятості. Здається, що тенденція скорочення робочої сили уповільнюватиметься: в II-му кварталі частка підприємств, які планують зменшувати кількість працюючих, не перевищуватиме частку фірм з протилежною поведінкою (значення відповідного індексу близьке до нуля). Зменшилась і частка підприємств, де є працівники в вимушених відпустках (з 16,7% в лютому до 9,8% в травні). Окрім цього, кількість працівників в вимушених відпустках на тих підприємствах, де цей феномен ще існує, також скорочувалась, що відображається негативним значенням *індексу вимушених відпусток* ($-0,04$). В II-му кварталі суттєвих змін не очікується (*індекс очікуваних змін* становить $-0,04$).

Проблема пошуку висококваліфікованих працівників залишається актуальною для підприємств. 51,6% керівників вказували на зростання труднощів при пошуку кваліфікованих кадрів. Значення відповідного індексу дорівнює $0,48$. Проблеми найму некваліфікованих працівників не такі суттєві. Більшість опитаних не відчуло ніяких змін щодо труднощів пошуку некваліфікованої робочої сили порівняно до IV-го кварталу 2002 року, а значення відповідного індексу становить $0,04$.

ФІНАНСОВІ ПОКАЗНИКИ

Ціни

В I-му кварталі 2003 року керівники підприємств інформували про різке зростання цін на сировину (воно було навіть вище, ніж очікувалось в IV-му кварталі 2002 року). Відпускні ціни також зросли, але меншою мірою, ніж очікувалося. *Індекс цін сировини та матеріалів* дорівнює $0,49$, а *індекс відпускних цін* — $0,12$.

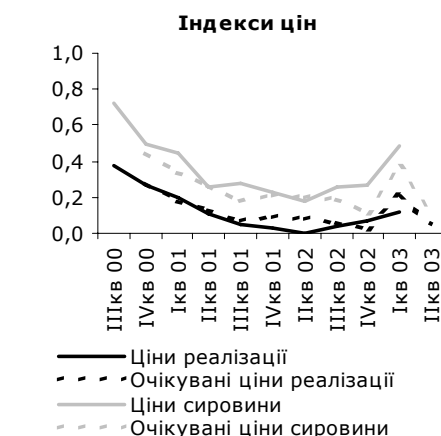
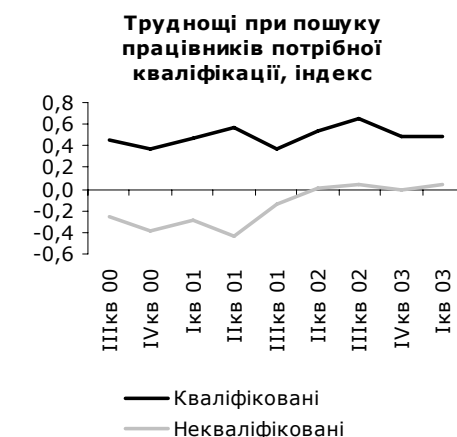
В II-му кварталі тенденції зростання цін ймовірно вповільняться. Менеджери очікують більш стабільних цін. Значення обох індексів цінкових очікувань є меншими, ніж минулого разу. Так, *індекс очікуваних цін сировини* дорівнює $0,12$, *індекс відпускних цін* — $0,05$.

Прибутковість

Динаміка прибутковості була гіршою, ніж очікували керівники підприємств. Значення відповідного індексу для I-го кварталу становило $-0,18$, тоді як значення *індексу очікуваних змін* для цього ж періоду було $0,03$. Тільки 18,2% підприємств збільшили прибутковість в I-му кварталі 2003 року.

Разом із цим, очікування на II-й квартал є оптимістичними. Тільки 8% опитаних передбачають, що прибутковість їхнього підприємства скоротиться. А 29,9% респондентів очікують зростання прибутковості. Як результат, *індекс очікуваної прибутковості* досяг значення $0,22$. Останній раз таке високе значення індексу було зафіксоване в III-му кварталі 2001 року.

Бартер

В I-му кварталі частка підприємств, які використовують бартерні операції, порівняно до IV-го кварталу, суттєво не змінилась (27,9% до 28,2%). *Індекси бартеру та очікуваних змін бартеру* мають від'ємні значення, що означає продовження скорочення бартерних операцій.

Заборгованості

Заборгованості між підприємствами продовжували скорочуватися, проте повільніше, ніж минулого кварталу. *Індекс кредиторської заборгованості* становить -0,19, *дебіторської* — -0,14 (відповідні значення для IV-го кварталу 2002 року були -0,29 та -0,23). Очікування на II-й квартал є кращими. *Індекс очікуваних змін кредиторської заборгованості* становить -0,43, *індекс очікуваних дебіторської заборгованості* — -0,35.

В той же час, значення *індексів заборгованості із зарплати та податкової заборгованості* практично не змінилися порівняно до минулого кварталу. Це вказує на продовження скорочення цих видів заборгованостей. Очікується продовження цієї тенденції.

КОНКУРЕНТНИЙ ТИСК²

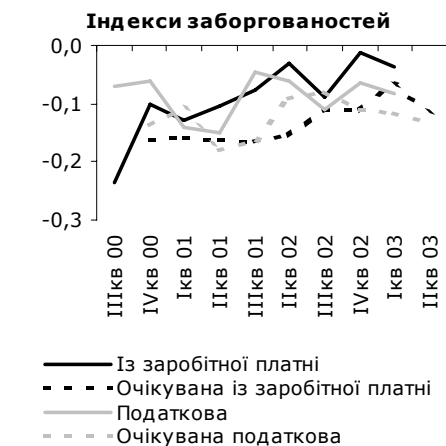
Зафіксовано зменшення показників конкурентного тиску. Найвищий конкурентний тиск, як і минулого кварталу, зафіксовано з боку українських виробників. Відповідний показник зменшився з 0,32 в лютому до 0,16 в травні 2003. Суттєво нижчим, на думку опитаних, є конкурентний тиск з боку іноземних виробників. Значення *індексів конкурентного тиску* з боку виробників Росії /СНГ та з боку інших зарубіжних виробників становлять -0,42 та -0,67. Обидва *індекси* також зросли порівняно до лютого (з -0,35 та -0,42 відповідно).

Додаток 1: Методологія

Всі *індекси* рахуються за єдиною методологією. Ми зараховуємо відповіді як +1, коли підприємство відповідає, що показник збільшився, 0 - якщо він не змінився і -1 - якщо зменшився. Наприклад, якщо із 100 респондентів 20 вказали на зростання виробництва, 50 респондентів звітували про його скорочення, і 30 зазначили, що все залишилося без змін, то відповідне значення *індексу* буде — -0,30. Додатне (від'ємне) значення *індексу* означає, що частка підприємств, де, зросло виробництво є більшою (меншою), ніж кількість тих, де виробництво скоротилося. Кожний *індекс* більший за +0,09 або менший за -0,09, є статистично значущим і відрізняється від нуля з ймовірністю помилки 5%. За більш детальною інформацією про характеристики вибірки, структуру анкети, методологію обрахунку *індексів* та за повними даними дослідження звертайтеся kuziakiv@ier.kiev.ua.

Додаток 2: Характеристики вибірки

Кількість працюючих, %		Галузі промисловості, %	
	Q1 03		Q1 03
Менше 50	22,3	Важка промисловість	10,1
51 — 250	41,8	Машинобудування	25,8
251 — 500	17,4	Обробка деревини	7,3
501 — 1000	9,1	Будівельні матеріали	8,7
більше 1000	9,4	Легка промисловість	12,5
Регіони, %		Харчова промисловість	23,7
Львів	26,1	Поліграфія	8,7
Київ	34,1	Інше	3,1
Харків	31,9		
Одеса	8,4		

² Методологія обрахунку цього *індексу* подібна до інших. Шкала: -1 - немає або низький тиск, 0- помірний тиск, 1- високий тиск.